

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА

Катюк О. І.

аспірант,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1794-668X>

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-558-0-1>

НЕОЛІБЕРАЛЬНИЙ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ВИКЛИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Неоліберальний інституціоналізм займає одне з провідних місць серед сучасних теорій економічної думки, пропонуючи оригінальне пояснення можливостей співпраці держав у світі. Засаднича теза неоліберального інституціоналізму полягає у визнанні певної анархічності міжнародної системи, проте не як абсолютної перешкоди до взаємодії, а як простору, де за допомогою міжнародних інституцій можливе подолання політико-економічної невизначеності, зменшення транзакційних витрат в рамках переговорних процесах, а також у формуванні передбачуваних моделей поведінки. Саме інститути забезпечують механізми координації, створюють правила гри та сприяють колективним діям, що робить їх ключовими посередниками у відносинах між державами.

Актуальність аналізу неоліберального інституціоналізму у сучасних умовах визначається глибинними змінами у міжнародній політиці. Криза багатосторонніх механізмів, трансформація глобалізації, поява нових викликів у сфері безпеки, торгівлі та клімату змушують наукову спільноту по-новому оцінювати здатність інституцій відповідати на динамічні процеси. У цьому контексті показовим є приклад Європейського Союзу (ЄС) як одного з найбільш інституційно розвинених утворень, що поєднує внутрішню інтеграцію з активною участю у багатосторонніх платформах, зокрема у Світовій організації торгівлі (СОТ).

Мета цього дослідження полягає у комплексному розгляді сучасних викликів для неоліберального інституціоналізму з акцентом на торговельну політику ЄС у рамках СОТ. Завдання дослідження полягають у з'ясуванні теоретичних засад підходу, аналізі його ключових викликів, вивченні прикладів із практики ЄС та оцінці перспектив його розвитку у поєднанні з іншими теоріями міжнародних відносин.

Теоретичний фундамент неоліберального інституціоналізму було закладено у 1980-х роках, передусім завдяки працям Роберта Кеогейна. У класичній книзі *After Hegemony* автор довів, що міжнародні інститути здатні забезпечити співпрацю між державами завдяки зниженню політико-економічної невизначеності, формуванню механізмів контролю та узгоджених норм [1]. Додатковий поштовх надали дослідження Роберта Аксельрода, автор книги *The evolution of cooperation*, який зазначав, що взаємна довіра може виникати через прагматичні стимули довгострокової вигоди. Ці висновки безпосередньо підкріплюють теоретичні положення неоліберального інституціоналізму, який трактує міжнародні інституції як механізми, що полегшують повторювані взаємодії, підвищують прозорість і знижують транзакційні витрати. Аксельрод показує, що кооперація є результатом раціональної адаптації, а не морального вибору [2].

Застосування теорії неоліберального інституціоналізму у сфері торгівлі набуває особливої ваги, адже саме СОТ являє собою яскравим прикладом глобального інституту, як такого що визначає правила міжнародної торгівлі, забезпечує прозорість та арбітраж у випадку торговельних конфліктів. Європейський Союз, як один із найбільших торговельних суб'єктів світу, активно використовує вищезазначені механізми для захисту своїх економічних інтересів.

Неоліберальний інституціоналізм постійно наголошував на важливість колективних механізмів в рамках пошуку рішень економічних суперечок, що виходять за межі функціонування окремих держав. Проте, як зазначалось вище – існують виклики, які ускладнюють реалізацію поставлених цілей міжнародними організаціями. Один з викликів – це криза багатосторонніх угод. СОТ, яка тривалий час вважалася найуспішнішим втіленням ідей інституціоналізму, демонструє низьку ефективність. З 2019 року апеляційний орган СОТ фактично заблокований через відмову США погоджувати призначення суддів, що підриває систему врегулювання торговельних суперечок. Односторонні дії, як-от вихід Великої Британії з ЄС, також демонструють послаблення ролі багатосторонніх механізмів. Відомий приклад – Паризька

кліматична угода 2015 року стала прикладом багатостороннього підходу до глобальної проблеми. Однак її реалізація стикається з труднощами: країни по-різному інтерпретують свої зобов'язання, а політичні цикли в окремих державах часто впливають на послідовність кліматичної політики [3]. ЄС розробив власний механізм СВМ (Carbon Border Adjustment Mechanism), який має інтегрувати кліматичні цілі у торговельну політику, але його узгодженість із нормами СОТ викликає суперечки.

Наступний виклик – проблема довіри до інституцій. Теорія виходить із припущення, що інститути створюють умови для стабільності очікувань. Проте сучасна практика свідчить про відхід від цього: США вийшли з Паризької кліматичної угоди у 2017 році, низка країн порушує умови міжнародних домовленостей, а санкції дедалі частіше запроваджуються поза рамками ООН. Це ставить під сумнів дієвість інститутів як гарантів довгострокової співпраці [4].

Варто зазначити про зростання ролі націоналізму та протекціонізму, особливо це помітно в останні 5 років. Торговельні війни між США і Китаєм, а також політика впровадження санкцій щодо Росії та інших держав, демонструють повернення логіки національних інтересів у найжорсткіших формах. Інститути виявляються не в змозі повністю стримати держави від використання економічних інструментів як зброї політичного тиску.

Піднесення недержавних суб'єктів. Глобальні корпорації, зокрема технологічні гіганти, стали самостійними центрами сили. Їхній вплив на регулювання цифрової економіки, даних і штучного інтелекту виходить за межі класичних інститутів, орієнтованих на держави [5]. Глобальні інститути відстають від реалій цифрової трансформації, де правила визначають не міжурядові угоди, а транснаціональні компанії. Це виклик для неоліберального інституціоналізму, який потребує адаптації до середовища, де нові суб'єкти діють поза традиційними інституційними рамками.

Європейський Союз уособлює практичне втілення неоліберального інституціоналізму. Його торговельна політика ґрунтується на визнанні значення міжнародних інститутів і прагненні інтегрувати економічні відносини у глобальні правила. ЄС виступає як «нормативна сила» активно просуваючи стандарти у сферах довкілля, прав людини, захисту споживачів. Ці норми включаються у торговельні угоди з третіми країнами, що демонструє силу інституційного підходу. Участь ЄС у вирішенні торговельних спорів у СОТ підтверджує значення інститутів

для захисту економічних інтересів. Зокрема, суперечка між ЄС та США щодо субсидій для авіабудівних компаній Airbus і Boeing є одним із найдовших спорів в історії СОТ. Хоча його вирішення затягнулося, саме інституційний механізм забезпечив рамки для арбітражу. ЄС адаптує свої внутрішні політики до глобальних вимог. Прикладом є СВМ – механізм вуглецевого коригування на кордоні, який має поєднати кліматичні цілі з торгівельною політикою. Він демонструє спробу використати інституційні механізми для вирішення проблем, що одночасно належать до сфери довкілля та економіки. Однак СОТ дедалі частіше виявляється неспроможною ефективно вирішувати спори, а ініціативи ЄС, такі як СВМ, можуть спричинити нові торговельні конфлікти. Це підтверджує потребу у реформуванні інституцій, аби вони відповідали новим викликам глобалізації.

Дослідження показує, що неоліберальний інституціоналізм залишається однією з ключових теорій міжнародних відносин, яка забезпечує потужний інструментарій для пояснення співпраці держав у глобальному середовищі. Водночас сучасні ключові виклики полягають у розриві між класичними передумовами неоліберального інституціоналізму та реаліями сучасної політики, де держави та корпорації дедалі частіше обирають стратегії конкуренції й протистояння. Приклад ЄС у рамках СОТ свідчить, що інститути залишаються важливими, проте їхня ефективність залежить від адаптації до нових реалій. ЄС прагне поєднати торгівлю з екологічними та соціальними стандартами, але стикається з опором інших держав і слабкістю глобальних інституцій.

Перспективним напрямом розвитку є синтез неоліберального інституціоналізму з іншими підходами – конструктивізмом, багаторівневим врядуванням. Такий міждисциплінарний підхід дозволить врахувати не лише економічні та правові аспекти, а й соціальні, культурні та політичні фактори. Отже, виклики сучасності не знецінюють неоліберальний інституціоналізм, а, навпаки, стимулюють його еволюцію. Саме у здатності до оновлення полягає його сила як пояснювальної та практичної парадигми міжнародних відносин.

Література:

1. Keohane R. O. After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy. Princeton University Press. 1984. P. 17–30.
2. Axelrod R. The evolution of cooperation. Basic Books. 1984. P. 25–44.

3. Falkner R. The Paris Agreement and the new logic of international climate politics. *International Affairs*, 2016, vol. 92(5), pp. 1107–1125. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12708>
4. Ikenberry G. J. The end of liberal international order? *International Affairs*, 2018, vol. 94(1), pp. 7–23. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
5. Zürn M. A theory of global governance. Oxford University Press. 2018. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198819974.001.0001>